

Az aquincumi helytartói palota kutatásának műemlékhelyreállítási vonatkozásai és reményei

(Budapest római örökségének különleges dokumentuma „újra jelentkezik!”)

A feltárást végző régész, H. Kérdő Katalin részletesen ismertette azokat a kutatásokat, amelyeket az elmúlt év utolsó negyedében az Óbudai (Hajógyári)-sziget területén végzett. A fővárosunk múltja, Budapest római örökségének története iránt érdeklődő városlakót – akit lokálpatriotizmusa szűkebb hazája iránti elkötelezettsége, figyelve az átlagosnál behatóbb tájékozódásra sarkall (bízunk abban, hogy nem kevés polgártársunk van, akit ide sorolhatunk!) – a hírhallatára pozitív érzelem keríti hatalmába. Az öröm, a csodálkozás, és a remény.

Öröm afölött, hogy ismét ásatások folytak az Óbudai-szigeten negyven év után. Csodálkozás – mondhatni ámulat – azon, hogy a rendelkezésre álló rövid idő alatt, a régészeti kutatás számára már kockázatos évszakban (október, november, december eleje), és nehéz műszaki körülmények között (kábelek,

The Monument Reconstruction and Future Goals of the New Research on the Aquincum Governor's Palace

A Unique Aspect of Budapest's Cultural Heritage "appears again"

The archaeologist in charge of excavations, H. Katalin Kérdő, has written in detail concerning her research carried out in the last quarter of 1996 on the Óbuda-Hajógyári island. The citizens of Budapest with an interest in the city's cultural heritage and local patriots who are committed to the narrow region and who are therefore more aware of what is going on around them (we hope there are many of these) must be filled with good feelings when they hear the news of this work: Joy, Wonder and Hope.

There is joy because after an interval of 40 years, there are again excavations on the Óbuda island. There is wonder, almost amazement, because it was possible to fulfil the goal in the short time allotted and under seasonal circumstances which are very difficult for archaeological work (October, November and the beginning of December) as well as in the face of complicated

beton térburkolat, vastag salakfeltöltés) a kitűzött célt ilyen jól sikerült teljesíteni. A feladat pontos meghatározását az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. és a Budapesti Történeti Múzeum közötti szerződés tartalmazza: „A kutatás elsődleges célja, hogy az... ingatlanon található római kori helytartói palota romjait takaró terület pontosan lehatárolható... az állami tulajdonból ki nem adható terület nagysága pontosan meghatározható legyen.” A megfogalmazott cél a motivációt is magában rejt, ez pedig reménykedésre készítet.

Az 1991-ben megszüntetett hajógyártást követően az Óbudai-sziget új funkcióját, szerepét „keresi” amelyet betölthet, és ezt területének privatizációjával kívánják számára megtalálni. Amint az idézett mondatból is kitetszik, mostanra már elfogadott tény, hogy a helytartói palotát, illetve a „takaró területet” e folyamatból ki kell emelni.

Érdemes visszatekinteni egy kis sé az előzményekre. A „Budapest római öröksége” című könyvből, amely a címében jelzett témának hiteles ismertetője és összefoglalója (szerzői: Kaiser Anna-Póczy Klára, 1985 – Corvina kiadó, Építészeti hagyományok sorozat) a következőket tudjuk meg: „1950-ben az Óbudai Hajógyárat felújították, s...

technical obstacles (cables, cement surfaces and deep slag fills). The precise definition of the work was laid out in the contract between the Hungarian Privatization and Property Holding Company and the Budapest History Museum: “The first goal of the investigation was to define the extent of the Governor’s Palace in the area of the ... real estate as well as the size of the territory which must remain under State ownership”. The motivation is hidden in the goal and that in itself is a cause for hope.

After the the ship building activity ended here in 1991, it was not clear what new role would be found for Óbuda island but it was hoped that whatever it would be would lie with privatization. As one can see from the text of the contract, that the Governor’s Palace must be separated from the process of privatization.

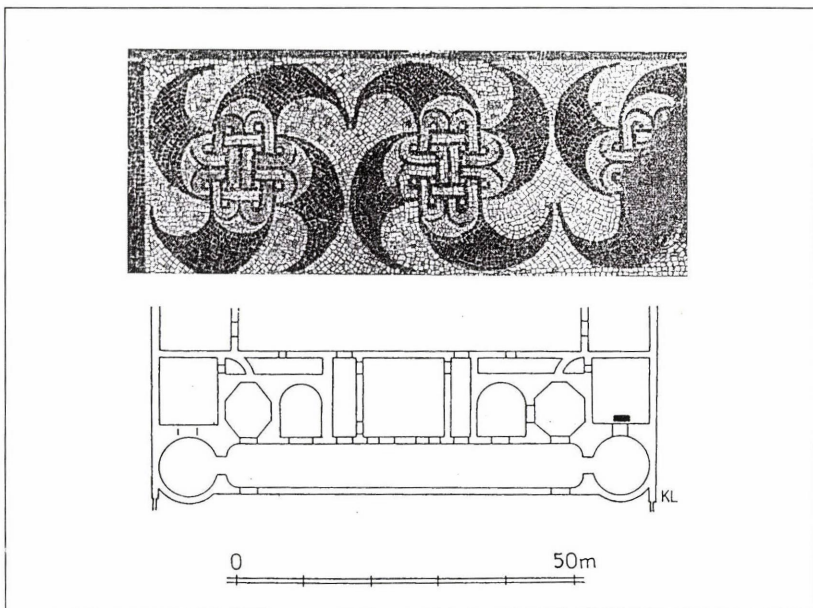
It is worthwhile to look back on the preliminaries to this work. From the book entitled “The Roman Heritage Of Budapest”, which is the official source of information on this topic (authors: Anna Kaiser - Klára Póczy 1985 Corvina publishers, Architectural Traditions series) we learn that: “The Óbuda-Hajógyár shipyard was renovated in 1950..., with the various expansions extending over the exact territory of the

a különböző bővítések pontosan a római helytartó palota romterületén folytak. A Budapesti Történeti Múzeum gyors leletmentéssel kapcsolódott a földmunkákhoz, s az ásások... 1956-ig tartottak. Pannonia Inferior provincia legrangosabb épületének mintegy 100x100 m-es alapterületét tisztázták a régészeti kutatások, majd a mozaikokat, a falfestményeket, a szobrokat s az egyéb értékeket a helyszínről kiemelték és elszállították. A fontos római épület látványos romjainak műemléki fenntartását a körülmények nem tették lehetővé.”

Valóban sajátos körülmények voltak. Az akkor szovjet tulajdonban lévő szigeten a kutatók is csak elkerített úton, „korridoron” közlekedhettek az ásás helyszínéig, és a feltárt épületrészek pontos, térképen rögzített bemérésére nem volt mód. A nagyszabású épület alaprajza azonban kibontakozott, napvilágra kerültek az igényes részletek, a pompás mozaikok (14 a-b. kép), és a kutatások eredményeit publikálták. A fenti könyv idézetként közli a Fővárosi Műemlékfelügyelőség 1969-ben megfogalmazott véleményét a visszatemetett romokról: a „helytartói palota ... – bemutatására is az nyújtana kedvező megoldást, ha a hajógyári szigetet, hasonlóan a Margitszigethez – régi vágy telje-

Governor's Palace. The Budapest History Museum quickly became involved in the construction work, and the excavations were carried out there until 1956. The archaeological investigations made clear the 100 x 150 m territory's relationship with the most high status building in Pannonia Inferior. The mosaics, wall paintings, statuary, and other valuables were recovered and taken away. The situation at that time did not permit the remarkable ruins of this important Roman building to be maintained as a monument”.

The circumstances were truly unique. The researchers were only allowed to go to the excavations on the island, at that time under Soviet control, on assigned routes or “corridors” and there was no way to make exact measurements for mapping the buildings being uncovered. Nevertheless, the groundplan of the large building was revealed and the fine details were eventually brought to light - such as the magnificent mosaics (Figure 14 a-b) – and the results of this research were published. The opinion of the office of monuments in the Capital concerning the reburied ruins, was published as a citation in the book above: “The solution for the presentation of the Governor's Palace would have been when the Hajógyár island, similarly to Margit island, would have been

14 a-b. kép

süléseként – mint zöld területet, kultúrparkot be lehetne kapcsolni a főváros vérkeringésébe. A zöld környezet a bemutatásra szánt romoknak a hatását és érvényesülését fokozná.”

Mindez 1985-ben, a Budapest római öröksége c. könyv megjelenésének idején is éppen olyan irreális óhajnak tűnt, mint 1969-ben, amikor megfogalmazták. Változást a kérdés fölvetésében, egyáltalán, ennek a lehetőségét és szükségességét kétségkívül az 1991. év hozta, a hajógyár működésének megszüntetése következtében.

transformed into a “green territory” or Cultural Park as the fulfillment of an old dream. The green environment would have increased the effect and presentation of the planned monuments”.

All this seemed to be just as unrealistic in 1985 when the book entitled “Budapest római öröksége” was published, as in 1969 when this opinion was first expressed. Without a doubt 1991 brought changes in this question relative to possibilities and requirements when the shipyard ceased functioning.

Még ugyanebben az évben a Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma tanulmányt készített a Hajógyári-szigetről, illetve a helytartói palotáról. Ez minden lényeges szempontot részletesen kifejt, mintegy vezérfonalát adva a témával kapcsolatos ismereteknek és teendőknél. Ténymegállapítás-ként leszögezi, hogy a nagy kiterjedésű római épületmaradvány nemzeti kincs, amely kiemelkedő jelentőségű nemzetközi vonatkozásban is – feltárt leletegyüttese látványban, értékben felülmúl minden korábit – és sorsának alakítása felelősséget ró mindazokra, akiknek ebben szerepük van.

A tanulmány meghatározza a régészeti kutatás feladatait, melyek közül ennek mintegy „*conditio sine qua non*”-ja a helytartói palota szigeten való pontos elhelyezkedésének – geodéziai beillesztésének – valamint terjedelmének meghatározása. Az idejé feltárások ezt az alapfeltételt teljesítették, mondhatjuk, várakozáson felül! Meg kell állapítanunk – reménykedve –, hogy még időben derült ki, mekkora is lehetett valójában Pannonia Inferior legértékesebb római kori műemléke. Kiterjedése, épített határa – falak, netán védművek – a bemutatás műemléki koncepcióját, a sziget rendezésé-

In this same year, the Aquincum Museum of the Budapest History Museum carried out documentation work on the Hajógyár island and the Governor's Palace. This covered every detail, as a guiding principal to the information and things to be done related to this topic. This is underlined by the fact that this large-scale Roman building must be considered one of our National treasures which has generated international interest – the assemblage of recovered objects rises above all earlier ones in beauty and value – and the responsibility for its fate belongs to anyone who cares.

The documentation defined the task of the archaeological investigation, including the exact localization on the island – geodesic measurement –, as its *conditio sine qua non*. The recent excavations fulfilled this basic requirement, surpassing our expectations! We can assert, hopefully, that we have discovered in time how really huge this most important of all buildings in Pannonia Inferior actually was. The extent and the constructed boundaries (walls, perhaps defense works) will have an influence on the concept of the presentation and the opportunities for putting the island in order,

nek lehetőségeit, majdani látványát befolyásolja, értékét jelentősen megnöveli. Már most megállapítható, hogy az Óbudai-sziget részletes rendezési terve e terjedelm-meghatározó régészeti kutatás következményeként bizonyos módosításra szorul. Foglalkozik a tanulmány a műemléki bemutatás kérdésével is. A bemutatás lehetőségei – ugyanakkor az ezzel járó szakmai felelősség – arányosak a helytartó palota fentebb felsorolt jellemzőivel.

Az összefüggő romegyüttes falai feltáráskor helyenként 2 m-nél is magasabban álltak, és az épület közmű-, és fűtőberendezéseit sok helyütt teljes épségben találták meg. Az épület falainak stabil szerkezeti állapotáról, valamint az egykori központi fűtés függőleges, üreges tégláinak minőségéről az ideai szondázó-feltárás alkalmával is meggyőződhattünk. Ezek az adottságok alkalmasak arra, hogy a palota egyes helyein belső terek – enteriőrök – bemutatására, és a külső megjelenésben, arra alkalmas pontokon bizonyos tömegrekonstrukcióra lehessen gondolni. Ezekbe a helyiségekbe visszakerülhetnének az eredeti mozaikpadlók. (Ilyen „belső tér” látható – mintegy az előbbieket szemléltetéseként – Aquincum polgárvárosának

and significantly increase its value. It is now possible to say that the Óbuda island's detailed master-plan must be modified as a consequence of the archaeological results. This documentation deals with the question of the presentation. The opportunities for presentation and the professional responsibility which comes with them are proportional with the characteristics of the Governor's Palace listed above.

At the time of the excavations the contiguous walls of the ruin still stood to a height of 2 meters in places and the building's heating and public works were discovered in many places in a complete condition. On the occasion of the present excavations the stable structural condition of the building's walls as well as the quality of the hollow bricks used in the heating system was clearly revealed. These qualities show that the some of the inner rooms of the palace will be good for the displays of interiors, and some places good for the reconstruction an impression of the mass of the building. The original mosaics could then be brought back to their original positions. (Such interiors may be seen – as an illustration of the previous situation – in the territory of the Civil

romterületén, az ún. Collegium Iuventutis kétpilléres termében, ahol éppen a helytartói palota restaurált falfestményeiből, mennyezet díszítéséből, mozaikjaiból kap izelítőt a látogató.)

„A római kori műemlékek helyzete hazánkban 1988-ban” címmel a Magyar Tudományos Akadémia Építészettörténeti és Elméleti Bizottságának április 12-i ülésén dr. Hajnóczi Gyula előadást tartott, a kérdés részletes elemzését adva. Pannonia római romterületeivel kapcsolatban a következőket fogalmazta meg: „...éppen ezen a téren rejlenek még olyan lehetőségek, amelyek kiaknázatlanok. A nyugat-európai műemlékvédelmi gyakorlatban mind több „Archäologischer Park” bukkan fel ...a belső és külső turizmus frekventált célpontjai. Ezek lényege, hogy a régészeti területből minél többet mutatnak be és szemléletesen mutatják be, nem öncélúan pompázó építészeti „installációval”. Amellett kiegészítik a szükséges létesítményekkel ...így azok a tanulni vágyást, a kulturált szabadidőeltöltést és a felfrissülést egyaránt szolgálják.”

A fenti sorokat akár a helytartói palota sorsát meghatározó, összefoglaló programnak is lehet tekinteni, amely a szándékok és célkitűzé-

town ruin area in the two-columned room where the visitors may have a taste of some of these very same wall paintings and mosaics from the Governor's Palace.)

The detailed analysis of this topic has been addressed by Dr. Gyula Hajnóczi in his lecture entitled “The situation of Roman monuments in our country in 1988” delivered before the architectural committee of the Hungarian Academy of Sciences on the 2nd of April. He presented the following concerning the Roman ruins of Pannonia: “... There are many hidden possibilities in this area which have remained unexploited. In the practice of Western European monument protection ever more archaeological parks are appearing as the goals of internal and external tourism. The essence of these is that the most of the archaeological territory is shown in the most expressive manner ... not architectural installations which are self-promoting. In addition, they are supplied with the necessary infrastructure which serve those thirsty for knowledge, culture, useful filling of their free time and self-renewal”.

These things listed above can be thought of as a summary and defining program for the Governor's Palace fate, which can be realized with the gradual coordination of the

15. kép

sek koordinációjával a sajátos környezetben fokozatosan megvalósítható (15. kép). Még minden előttünk van, és lehetséges!

H. Vladár Ágnes

intentions and ambitions in its own beautiful environment. (Figure 15) Everything is before us, everything is possible!

Ágnes H. Vladár